

Julia Trzcińska

ORCID: 0000-0002-8445-9171

Uniwersytet Wrocławski

Krystian Witt

ORCID: 0000-0002-4895-4829

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Ścieżki karier polskich polityków — w kierunku nowego modelu?

<https://doi.org/10.19195/1643-0328.28.7>

Słowa kluczowe: politycy, partie polityczne, ścieżki karier polityków

Wprowadzenie

Posłowie na Sejm i działacze partii politycznych to kategoria społeczna, do której zaufanie jest w Polsce od wielu lat najniższe¹. Z publikacji Centrum Badań Opinii Społecznej wynika, że Polacy przejawiają raczej słabe zainteresowanie polityką — w jednym z badań łącznie 38% respondentów określiło swoje zainteresowanie polityką jako „żadne” lub „niewielkie”, a aż 45% jako „średnie”². W wyborach samorządowych politolodzy na przestrzeni lat zauważają rosnące zjawisko „niekonkurencyjności wyborów”, czyli spadku podaży kandydatów do pełnienia funkcji publicznych³. Pojawia się więc pytanie, co kieruje ludźmi, którzy decydują się na tę ścieżkę kariery, a także w jaki sposób stają się oni politykami i jakie mają do tego kompetencje. Artykuł jest próbą skonfrontowania opisanych już w literaturze ścieżek karier polskich polityków z danymi pozyskanymi w projekcie badawczym *Polskie partie polityczne w relacjach z otoczeniem społecznym — analiza stra-*

¹ CBOS, *O nieufności i zaufaniu. Komunikat z badań nr 35/2018*, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_035_18.PDF (dostęp: 17.10.2018).

² CBOS, *Monolog, dialog czy kłótnia — Polaków rozmowy o polityce. Komunikat z badań nr 153/2017*, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_153_17.PDF (dostęp: 2.02.2019).

³ A. Gendźwił, T. Żółtak, J. Rutkowski, *Niekonkurencyjne wybory, brakujący kandydaci... Dlaczego niektóre komitety wyborcze nie wystawiają kandydatów na burmistrzów?*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2015, nr 4, s. 66.

tegi organizacyjnych i komunikacyjnych⁴. Autorzy tekstu skupiają się na motywacjach do podjęcia działalności politycznej, wcześniejszej aktywności społeczno-politycznej oraz czynnikach, które skłaniały polityków do startu w wyborach. Dane pochodzą z bezpośrednich wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z parlamentarzystami oraz z badań fokusowych z udziałem szeregowych członków partii na poziomie lokalnym⁵.

Badania rozpoczęto od przeglądu dostępnej na ten temat literatury i przeprowadzenia analizy danych zastanych. W celu skonsolidowania uzyskanych z wywiadów informacji utworzono klucz kategoryzacyjny, w którym kodowano dane pochodzące z pięćdziesięciu ośmiu wywiadów pogłębionych z politykami sześciu polskich partii politycznych: Platformy Obywatelskiej, Prawa i Sprawiedliwości, Polskiego Stronnictwa Ludowego, Nowoczesnej, Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Partii Razem. Przypisanie wypowiedzi do odpowiednich kategorii pozwoliło na wyciągnięcie ogólnych wniosków. Wypowiedzi polityków zostały zanonimizowane, gdyż personalia respondentów nie są przedmiotem zainteresowań badaczy. Należy także zaznaczyć, że nie wszystkie pozyskane i analizowane w projekcie wywiady oraz wypowiedzi wykorzystano w niniejszym artykule. Wynika to z faktu, że nie wszyscy parlamentarzyści nawiązywali w swoich wypowiedziach do osobistych doświadczeń. Zdaniem autorów w polskiej literaturze przedmiotu brakuje prac dotyczących ambicji polskich parlamentarzystów i badań odnoszących się do tego problemu. Postawiono zatem kilka pytań badawczych, którym odpowiadają poszczególne podrozdziały: jakie są motywacje działaczy partyjnych do zaangażowania się w działalność struktur, czym zajmowały się te osoby przed zaangażowaniem się w działalność partyjną, jakie były ich motywacje przy wyborze ugrupowania oraz czym uwarunkowana była decyzja o starcie w wyborach. Odpowiedzi na te pytania, zdaniem autorów, pozwoliły na postawienie tezy, że w coraz większym stopniu kariery polityczne są uwarunkowane poprzednim doświadczeniem polityka — rośnie w siłę „ekspercki” model kariery, polegający na wchodzeniu do polityki osób spełniających się już w innych obszarach, a następnie oferujących swoją wiedzę ugrupowaniu politycznemu, który konkuruje z modelem tradycyjnym, czyli wspinaniem się po coraz wyższych szczeblach polityki — od lokalnej do centralnej i ponadpaństwowej.

Ścieżki karier polskich polityków w świetle literatury przedmiotu

Ścieżki karier polskich polityków były już przedmiotem badań polskich politologów. Na uwagę zasługują badania Tatiany Majcherkiewicz, która podejmowała temat karier polityków na szczeblu regionalnym⁶, oraz Katarzyny Dojwy i Jacka Placetego, którzy opisywali migrację polityków z samorządu terytorialnego do centralnych struktur państwa⁷.

⁴ Projekt badawczy nr 2015/18/E/HS6/00763 finansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki.

⁵ Przeprowadzono sześć badań fokusowych, po jednym w każdej z badanych partii.

⁶ T. Majcherkiewicz, *Kariery polityków regionalnych i nowe ścieżki karier w ujęciu teorii rządzenia wielopoziomowego*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2017, nr 2.

⁷ K. Dojwa, J. Placety, *Samorząd wojewódzki jako kreator elity politycznej. Radni sejmików wojewódzkich w wyborach parlamentarnych w 2005 roku*, „Samorząd Terytorialny” 2006, nr 3.

Treść niniejszego artykułu koresponduje również z badaniami Włodzimierza Wesołowskiego i Ireny Pańków na temat elity politycznej⁸ oraz Mirosławy Grabowskiej i Tadeusza Szawiela, których badania stanowią bogate źródło wiedzy na temat pochodzenia elit politycznych⁹. Na uwagę zasługują ponadto rozważania socjologa Jacka Raciborskiego, który badał elity rządowe¹⁰. Natomiast o perspektywie neoinstytucjonalnej w analizach przebiegu karier politycznych pisała Justyna Nyckowiak, skupiając się na wzajemnych oddziaływaniach polityków oraz instytucji¹¹.

W światowej literaturze politologicznej nurt badań nad ścieżkami karier politycznych jest nieco bardziej rozwinięty — poczynając od pracy Leonarda Ruchelmana¹², który analizował ścieżki karier z instytucjonalnego punktu widzenia, pokazując, że ścieżki karier polityków mogą wyjaśniać kształt systemu politycznego (kariera polityczna może być zdefiniowana jako ścieżka życia człowieka przemieszczającego się na różne stanowiska w ramach ustroju politycznego), poprzez prace między innymi Davida Canona, który opisywał zjawisko celebrytów (amatorów) w polityce¹³, Joana Botelli i współpracowników o wpływie decentralizacji na ścieżki karier politycznych elit regionalnych¹⁴, po autorów opisujących ścieżki karier politycznych w świetle teorii rządzenia wielopoziomowego (*multi-level governance*), między innymi Jensa Borcherta¹⁵ i Klaus Stolz¹⁶, do którego pracy w dużej mierze będą odwoływać się autorzy niniejszego artykułu. Na uwagę zasługuje także praca Susan E. Scarrow odnosząca się do ambicji politycznych europarlamentarzystów¹⁷ oraz — pozostając w tym nurcie — praca wspólna Stephena A. Meserve'a, Daniela Pemsteina i Williama T. Bernharda¹⁸ opisująca mandat europarlamentarzysty jako cel kariery politycznej bądź jako etap pośredni do zajęcia wyższego urzędu w kraju pochodzenia — zdaniem badaczy ambicja ta może warunkować zachowania legislacyjne parlamentarzystów.

⁸ W. Wesołowski, I. Pańków, *Świat elity politycznej*, Warszawa 1995.

⁹ M. Grabowska, T. Szawiel, *Budowanie demokracji*, Warszawa 2001. Grabowska i Szawiel jednak definiowali elity polityczne szerzej niż autorzy tego artykułu. Przedmiotem ich badań byli bowiem delegaci na zjazdy krajowe partii.

¹⁰ J. Raciborski, *Drogi do elity rządowej*, [w:] *Elity rządowe III RP 1997–2004. Portret socjologiczny*, red. J. Raciborski, Warszawa 2006.

¹¹ J. Nyckowiak, *Perspektywa neoinstytucjonalna w analizach przebiegu karier politycznych*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2013, nr 46.

¹² L. Ruchelmann, *Political Career. Recruitment Through the Legislature*, Fairleigh Dickinson University Press 1970, s. 27.

¹³ D. Canon, *Actors, Athletes, and Astronauts: Political Amateurs in the United States Congress*, Chicago 1990.

¹⁴ J. Botella et al., *A new political elite in Western Europe? The political careers of regional prime ministers in newly decentralised countries*, „French Politics” 2010, nr 8.

¹⁵ J. Borchert, K. Stolz, *Introduction: Political careers in multi-level systems*, „Regional & Federal Studies” 2011, nr 21.

¹⁶ K. Stolz, *Moving up, moving down: Political careers across territorial levels*, „European Journal of Political Research” 2003, nr 42.

¹⁷ S.E. Scarrow, *Political career paths and the European Parliament*, „Legislative Studies Quarterly” 1997, nr 22.

¹⁸ S. Meserve, D. Pemstein, W. Bernhard, *Political ambition and legislative behavior in the European Parliament*, „The Journal of Politics” 2009, 71.

Rozważania warto rozpocząć od odwołania się do typów karier politycznych zaproponowanych przez K. Stolza. Zauważył on, że w zależności od organizacji państwowej kariery polityków mogą podążać określonymi ścieżkami. Niemiecki badacz zwrócił uwagę, że w niektórych państwach naturalną tendencją jest rozwijanie politycznych karier „w górę” — od najniższych szczebli administracji do szczebli centralnych, co spowodowane może być na przykład większą atrakcyjnością (prestżem, kompetencjami) stanowiska w organie centralnym¹⁹. Istnieją jednak przypadki, kiedy ta tendencja jest odwrotna — na przykład w sytuacji, kiedy koszty sprawowania mandatu w organie centralnym są takie same bądź niższe od kosztów angażowania się w politykę na szczeblu regionalnym. W ten sposób K. Stolz wyróżnił cztery typy karier politycznych: 1) jednokierunkowe z regionu do centrum, nazywane także modelem klasycznym, w którym kariera polityczna rozwija się od najniższych szczebli administracji publicznej aż do stanowisk centralnych; 2) kariery alternatywne — zarówno politycy regionalni, jak i centralni pozostają na swoich stanowiskach ze względu na podobną wartość tychże stanowisk; 3) kariery zintegrowane — politycy przemieszczają się pomiędzy stanowiskami regionalnymi a centralnymi, na przykład ze względu na brak wyraźnej hierarchii stanowisk; 4) jednokierunkowe z centrum do regionu — politycy najpierw uzyskują mandat w organie centralnym, a następnie przenoszą się na wysokie stanowisko w regionie, gdyż jest ono z pewnych powodów atrakcyjniejsze²⁰. Jak zauważa T. Majcherekiewicz, przywołując badania K. Dojwy i J. Placetego, w polskich warunkach najbardziej powszechną tendencją jest rozwijanie karier „z dołu do góry”, a więc z samorządu do parlamentu²¹. Jest to model klasyczny rozwoju karier politycznych, co w dużej mierze potwierdziły także wnioski niniejszego artykułu.

Jacek Raciborski jeszcze bardziej rozszerzył typologię karier politycznych, za kryterium przyjmując „najważniejszy punkt życiowych trajektorii wiodących do rządu — wspólny przynajmniej kilku biografiom polityków”. Wskazał on na 1) młodzieżowców z PRL — działacze głównego nurtu ruchu młodzieżowego, działacze organizacji studenckich; 2) pokolenie Marca '68 — zawodowi rewolucjoniści, solidarnościowi związkowcy, związkowi eksperci; 3) profesorów — kadry uniwersyteckie; 4) ekspertów — specjaliści, których wykształcenie i dotychczasowa kariera dają możliwość objęcia wysokich stanowisk w resortach państwowej administracji; 5) partyjnych „yuppies” — instrumentalnie i pragmatycznie traktujący politykę jako dziedzinę swojej aktywności; 6) partyjnych aktywistów i lokalnych liderów; 7) biznesmenów, dziennikarzy, menedżerów kultury²². Ten cenny podział znajduje swoje odzwierciedlenie w dalszej części tekstu.

¹⁹ Klaus Stolz porównywał liczbę parlamentarzystów krajowych wywodzących się z niższych szczebli administracji (na przykład parlamenty stanowe w USA czy landowe w Niemczech) z całkowitą liczbą parlamentarzystów organu federalnego. Autorzy nie porównują jednak parlamentów regionalnych w państwach federalnych z sejmikami województw w Polsce, a zwracają uwagę na zaproponowaną przez Stolza typologię karier politycznych.

²⁰ T. Majcherekiewicz, *op. cit.*, s. 79.

²¹ *Ibidem*, s. 80.

²² J. Raciborski, *op. cit.*, s. 79.

Motywacje do podjęcia działalności politycznej w ramach struktur partyjnych

Kluczowym zagadnieniem podczas badania ścieżek karier polityków były motywacje do podjęcia działalności politycznej w ramach struktur partyjnych. Zostały one podzielone na dwie kategorie — motywacje indywidualne oraz społeczno-polityczne. Podział ten nawiązuje do teorii psychologicznych, według których zaangażowanie jednostki w politykę wynika z wielu odmiennych motywacji. Jak pisze Krystyna Skarżyńska,

aktywność polityczna może być atrakcyjna i cenna dla pewnych osób dlatego, że jest pobudzająca, ekscytująca. [...] Wartość politycznej partycypacji może polegać na tym, że jest ona środkiem realizacji także innych ważnych potrzeb jednostki: ekspresji siebie, pozytywnej samooceny, ale także skuteczności, dominacji, władzy²³.

Wymienione wyżej pobudki można zaliczyć do motywacji indywidualnych, jakie przejawiane były w wypowiedziach posłów. Natomiast motywacje społeczno-polityczne związane są ze środowiskiem „kandydata do polityki”. Cytując dalej K. Skarżyńską: „aktywność polityczna jest także wartościowa, gdyż pozwala realizować pewne konkretne problemy i zadania oraz ogólne programy, czy wartości społeczne”²⁴. Podział ten znajduje swoje uzasadnienie w prezentowanych niżej przykładach. Warto w tym miejscu także zaznaczyć, że wielokrotnie różne rodzaje motywacji przeplatały się w tej samej wypowiedzi, co wyraźnie pokazuje, iż podjęcie decyzji o rozpoczęciu działalności partyjnej i politycznej nigdy nie przebiega według prostego schematu bodziec–reakcja.

Wielu respondentów jako motywację indywidualną wskazało swego rodzaju „wewnętrzny” pociąg do polityki. Respondenci przyznali wprost, że byli zainteresowani tą dziedziną życia społecznego już od młodych lat, co obrazować mogą następujące wypowiedzi badanych: „Mnie polityka zawsze ciągnęła”; „Polityka to jest trochę mój żywioł, mnie to bardzo interesuje od zawsze”; „Jak tylko zdałam maturę, to pobiegłam i zapisałam się do partii”.

Wśród indywidualnych motywacji „wejścia” do polityki pojawia się również chęć zmiany lub wpływu na zastaną rzeczywistość. Posłowie wskazywali w tym miejscu przede wszystkim na pewną frustrację związaną na przykład z brakiem kandydata czy ugrupowania, na które chcieliby zagłosować. Na pytanie o powody zaangażowania się w politykę odpowiadali: „przede wszystkim dlatego, że nie było takiej partii, do której chciałabym, mogłabym się zapisać”; „ponieważ [...] doszłam do wniosku, że [...] może być taka sytuacja, że nie pójdę w ogóle głosować w następnych wyborach”.

Respondenci wymieniali także związek polityki z ich pracą zawodową. Dla tej grupy osób kariera polityczna mogła być naturalną kontynuacją dotychczasowej kariery. Często były to osoby pracujące społecznie, wywodzące się z organizacji pozarządowych oscylujących wokół polityki rozumianej jako działalność publiczna. Dzięki zdobytym kontaktom i zaangażowaniu w projekty społeczne zdobywały rozpoznawalność, co ułatwiała rozwój kariery.

²³ K. Skarżyńska, *Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej*, Warszawa 2005, s. 169.

²⁴ *Ibidem*, s. 170.

Niektórzy jako powód wejścia do polityki wskazywali chęć realizacji jakiegoś konkretnego celu związanego z ich doświadczeniem zawodowym, a także wspomnianą wcześniej potrzebę zmiany *status quo*. Jeden z respondentów stwierdził: „Szczerze? [...] jak już sobie posłuchałem, jakie głupoty co niektórzy tutaj wygadują, to po prostu stwierdziłem, że trzeba tu przyjść i trochę potrząsnąć...”

Aktywność społeczno-polityczna podejmowana przed wstąpieniem do partii

Rozważania na temat aktywności politycznej ankietowanych przed wstąpieniem do partii warto poprzedzić przywołaniem podziału na polityków, których działalność rozpoczynała się jeszcze w czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, oraz polityków, którzy zaangażowali się w politykę po transformacji ustrojowej. W pierwszym przypadku za plecę może stanowić aktywność w opozycji bądź aktywność w instytucjach podległych ówczesnej władzy. Odwołać się w tym miejscu można do badań Mirosławy Grabowskiej, która w pracy *Podział postkomunistyczny* dokonuje delimitacji elit politycznych na te, które reprezentowały stary ład — „postkomunistyczny”, oraz na te, które reprezentowały ruch opozycyjny — „solidarnościowy”. Wydaje się, że podział ten wciąż jest aktualny wśród starszych stażem parlamentarzystów i do dziś stanowi obraz polskiej elity politycznej. Są to jednak osoby, których kariery polityczne mogły rozpoczynać się już w trakcie nauki lub na studiach, co w wielu wypowiedziach podkreślają nasi respondenci.

Część z nich stanowią przedstawiciele „pokolenia Solidarności”. Reprezentanci tego ruchu to przede wszystkim osoby wywodzące się ze środowisk centrowych i prawicowych. Swoją opozycyjną działalność rozpoczynały między innymi od aktywności w organizacjach studenckich. Respondenci chętnie na to wskazywali w wywiadach: „Jestem człowiekiem o zapatrywaniach prawicowych, człowiekiem związanym z Solidarnością, z ruchem Solidarności, byłem na uczelni szefem Niezależnego Zrzeszenia Studentów, czyli Solidarności studenckiej, jestem człowiekiem związanym z Kościołem”. Ta grupa respondentów przyznawała w wywiadach, że w czasie studiów prowadziła gazety studenckie, organizowała manifestacje, była aktywna społecznie i tak zdobywała pierwsze doświadczenia związane z działalnością polityczną.

Starsi stażem politycy bardzo często wywodzą się także ze środowisk przychylnych ówczesnym władzom PRL — do tej grupy należą przede wszystkim osoby o poglądach lewicowych. Jeden z rozmówców — opisując genezę Sojuszu Lewicy Demokratycznej — podkreśla umiejętność dostosowania się do nowych warunków przez osoby wywodzące się z instytucji podległych ówczesnej władzy, ich doświadczenie, intelekt oraz pragmatyzm, gdyż potrafili odnaleźć się w różnych okolicznościach: „To była grupa osób, która pochodziła jeszcze faktycznie ze starego systemu, ale bardzo dobrze wykształcona politycznie [...]. Ale był to generalnie zlepek ludzi bardzo kompetentnych i pokazywały to składy różnych instytucji”.

Wielu polityków przyznaje się do bycia wcześniej członkiem młodzieżówek partyjnych. Mimo że nadal nie są to popularne organizacje (w 2016 roku młodzieżówki partii skupiały siedemnaście i pół tysiąca członków²⁵), stanowią jednak zaplecze kadrowe partii politycznych²⁶.

Bardzo istotny obszar aktywności społeczno-politycznej przyszłych polityków stanowi samorząd terytorialny. Zdecydowana większość respondentów przyznaje, że swoje pierwsze kroki w polityce stawiała w samorządzie. Daje on możliwość zdobycia doświadczenia w pracy społecznej i kontaktów oraz rozpoznawalność. Relacje między działalnością w samorządzie terytorialnym a działalnością w organach centralnych władzy państwowej mogą być uzależnione od ambicji danego polityka — jak stwierdził jeden z respondentów: „Ja zawsze chciałem, właściwie chyba od zawsze myślałem o tym i nawet jak robiłem inne rzeczy w życiu, to myślałem o tym, że moim celem jest pojawienie się w Sejmie”. Ze stwierdzeniem tym korespondują przytoczone przez T. Majcherkiewicz słowa Josepha Schlesingera: „ambicja tkwi w sercu polityki. Politycy rozkwitają w nadziei na awans i poprzez dążenie do zdobycia urzędów”²⁷. Praca w samorządzie może stanowić swego rodzaju drzwi do wielkiej polityki — cytując jednego z respondentów: „Jak trafiłem do parlamentu? Przeszedłem całą drogę samorządową. [...] Parlament był naturalną kontynuacją kariery samorządowej”. Wybór pracy w samorządzie może też stanowić manifestację chęci służby na rzecz społeczeństwa: „Wtedy doszłam do wniosku, że jak sama wystartuję do samorządu terytorialnego, to będę miała taką większą świadomość obywatelską, świadomość państwa i doświadczenie, które zdobędę, przyda mi się w tym, co robię”. Politycy wybierają samorząd także ze względu na to, że chcą po prostu działać na rzecz wspólnoty lokalnej, społeczeństwa, a ich obecność w parlamencie może stanowić rozszerzenie działalności społeczno-politycznej.

Przechodzenie z polityki lokalnej do centralnej nawiązuje do teorii karier, która została zarysowana na początku niniejszego artykułu. Odwołując się do typologii karier politycznych K. Stolza i wspomnianych wyżej badań K. Dojwy i J. Placetego, należy przyznać, że typ tradycyjny kariery (z regionu do centrum) jest dominującym typem także w Polsce.

Działalność w organizacjach pozarządowych często poprzedza rozpoczęcie działalności politycznej. Respondenci wielokrotnie zwracali uwagę, że nie wszystkie interesy da się zrealizować, działając jedynie w organizacji pozarządowej. Aktywność w strukturach samorządowych i państwowych pozwala na zwiększenie zasięgu dotychczasowej działalności²⁸.

Powyższy przykład z pewnością nie zamyka katalogu zawodów, jakie możemy odnaleźć w biografiiach polskich parlamentarzystów. Wielu z nich w przeszłości zajmowało się własnym biznesem, wykonywaniem wolnego zawodu (wśród naszych respondentów

²⁵ Główny Urząd Statystyczny, *Partie polityczne w 2016*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5490/7/3/1/partie_polityczne_w_2016.docx (dostęp: 29.01.2019).

²⁶ Ł. Kubisz-Muła, *Młodzieżowe struktury partii politycznych — profil społeczny, motywacje i świadomość członków*, [w:] A. Pacześniak, M. Winclawska, *Partie polityczne w Polsce i Europie. Struktury, funkcje, strategię w zmieniającym się otoczeniu*, Toruń 2013, s. 317.

²⁷ T. Majcherkiewicz, *op. cit.*, s. 73.

²⁸ P. Jaśkowiak, *NGO do polityki? Nie wchodzimy w bijatykę polityczną*, <https://publicystyka.ngo.pl/ngo-do-polityki-nie-wchodzimy-w-bijatyke-polityczna> (dostęp: 20.11.2018).

byli między innymi lekarze, prawnicy, dziennikarze), działalnością społeczną, która nie została zakwalifikowana do powyższych kategorii (na przykład ruchy miejskie, ruchy społeczne, inicjatywy obywatelskie), ale także show-biznesem (artyści). Aktywności te pokazują, że droga do partycypacji w „wielkiej polityce” nie musi prowadzić jedynie przez samorząd oraz działalność społeczną. Często reprezentantami interesów społeczeństwa w polityce stają się osoby, które mają pewien autorytet, zdobytą wcześniej rozpoznawalność. Rozwój mass mediów, przede wszystkim Internetu, zdecydowanie ułatwia drogę do znalezienia się w polityce. Odnosząc to zjawisko do zaprezentowanej wcześniej teorii karier, możemy przyjąć, że wyłamuje się ono z zaprezentowanych ram teoretycznych i może świadczyć o powstawaniu innego modelu politycznej kariery.

Działalność partyjna i decyzja o starcie w wyborach

Przed przystąpieniem do rozważań na temat działalności partyjnej przyszłych polityków warto zwrócić uwagę na motywacje dołączenia do konkretnego ugrupowania. Z analizy wywiadów wynika, że najważniejsze z nich to: 1) zbieżność programu partii z poglądami konkretnej osoby; 2) osoba lidera ugrupowania — jego charyzma oraz deklarowane do niego zaufanie; 3) kontynuacja dotychczasowej działalności w podobnych strukturach partyjnych (przykładowo: przepływ byłych członków Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej do nowych partii lewicowych, jak Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej, a później Sojusz Lewicy Demokratycznej); 4) środowisko, z jakiego wywodzi się osoba przyszłego polityka (przykładowo: osoba wywodząca się ze wsi wступująca do Polskiego Stronnictwa Ludowego); 5) tradycje rodzinne.

Nie bez znaczenia dla wyborów dokonywanych przez polityków i rozwoju ich ścieżek zawodowych jest także to, jakie stanowiska zajmują i jakie role pełnią oraz jak je oceniają. Niektórzy z polityków, którzy z samorządu wspięli się na szczybel centralny, dalej wskazują właśnie poziom lokalny jako ten, który daje im najwięcej satysfakcji: „Dla mnie najkorzystniejszym, takim, który najbardziej preferuję i który mi wychodzi i ciągle działa, to jest właśnie ten kierunek, o którym mówię, czyli ta współpraca z kolegami w radzie miejskiej”.

Nieodłączną częścią działalności w partii jest kandydowanie w wyborach. To również zwycięstwo wyborcze pozwala politykom na zdobywanie kolejnych szczebli i przejście z poziomu samorządowego na parlamentarny, a nawet europejski. Politycy wskazywali jednak bardzo różne motywacje do kandydowania w wyborach. Dla części z nich faktycznie było to związane z chęcią awansu i traktowane było jako „naturalna kolej rzeczy”: „Z jednej strony to była konsekwencja przejścia przez szczeble wewnątrzorganizacyjne. Ale z drugiej strony też przejścia przez kilka szczebli samorządu”; „...decyzja, żeby tutaj [do Parlamentu Europejskiego] kandydować, była moja, własna, świadoma, przemyślana i tak dalej. Wynikała z tego, że byłem w polskim Sejmie dokładnie 20 lat [...]. No to, to jest pytanie, ile można? Więc jakby dla mnie przyjście tutaj [do PE] była to naturalna droga”.

Politycy często przed rozpoczęciem tej kariery już są osobami publicznymi, co motywuje ich do wsparcia swą osobą wybranych ugrupowań oraz sprawdzenia własnego potencjału: „Postanowiłem w roku 2011 spróbować swoich sił, ze względu na to, aby sprawdzić, jaka jest moja rozpoznawalność i akceptowalność mojej osoby wśród wyborców, to jest jedna rzecz, ten jeden aspekt jakby personalny, a drugi także aby wspomóc partię”; „Moja rozpoznawalność była bardzo duża i wtedy czułem się w obowiązku, skoro idziemy, walczymy o zdobycie władzy, o realizację programu Prawa i Sprawiedliwości, to ja nie mogę odmówić tym, którzy konstruowali listę wyborczą”.

Respondenci wskazywali także, że udział w wyborach, a w konsekwencji możliwość zasiadania w organach prawodawczych, to szansa wpływania na rzeczywistość i dokonania zmian: „kandydowałem pierwszy raz, będąc przekonanym, że ludzie, którzy [...] [mają] jakąś wiedzę szerszą niż tylko wynikającą ze znajomości własnej wsi, że tacy ludzie powinni starać się wpływać na rzeczywistość”; „Przede wszystkim chęć, no jak człowiek jest młody, to ma piękne wizje świata na pewno [...] wydawało mi się, że to Sejm kształtuje, poprzez swoje ustawy, ma wpływ na to, co dzieje się w Rzeczypospolitej”.

Inną wskazywaną przez parlamentarzystów motywacją do startu w wyborach był wpływ otoczenia i środowiska, z którego się wywodzili, ale także bezpośrednie prośby od kierownictwa partii w regionie lub ze szczebla centralnego — przykładowo: „moi koledzy z PSL »Porozumienie Ludowe« wyszukali: »tam jest taki facet młody, jakiś aktywny, z wykształceniem, trzeba mu zaproponować«”; „Dostałem propozycję bezpośrednio od prezesa, by kandydować z pierwszego miejsca na liście. Propozycję, o którą ja nie zabiegałem, z nikim nie rozmawiałem, więc szanując szefa mojej partii oraz pozycję na liście [...], kandydowałem i zostałem posłem”; „To ojca koledzy, dwóch właśnie, jeszcze z okresu partyzantki. Przyszli do mnie na podwórko [...] i powiedzieli, że chcą, żebym kandydował na radnego”. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że podobnie jak w przypadku decyzji o wstąpieniu do partii oraz o wyborze konkretnego ugrupowania, także i postanowienie o kandydowaniu w wyborach rzadko motywowane było tylko jedną przyczyną.

Współczesne modele ścieżek karier polskich polityków

Analizując wszystkie informacje, które pojawiły się w wywiadach oraz badaniach fokusowych, jak również ogólnodostępne biografie respondentów, łatwo można zauważyć, że ścieżki karier polskich polityków nie wpisują się jedynie w klasyczny model kariery politycznej. Chociaż w ponad połowie analizowanych przypadków parlamentarzystów samorząd faktycznie stanowił etap kariery poprzedzający zdobycie mandatu posła, to należy podkreślić, że nie jest to regułą. Wśród ścieżek karier badanych przez nas polskich parlamentarzystów można wyróżnić trzy modele.

Pierwszym modelem jest wspomniany model samorządowy, w którym polityk zaczyna od szczebla lokalnego i dopiero po zdobyciu doświadczenia kandyduje w wyborach parlamentarnych.

Model drugi to model „popeerelowski” (zbieżny ze wspomnianymi wcześniej badaniami M. Grabowskiej dotyczącymi elit politycznych), którego przedstawiciele rozpoczęli działalność polityczną jeszcze w poprzednim ustroju i po 1989 roku zostali w polityce, od razu trafiając do parlamentu, z pominięciem pracy w samorządzie bądź organizacjach pozarządowych. W tej grupie znaleźli się zarówno politycy będący w opozycji antykomunistycznej, a obecnie najczęściej będący członkami Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości, jak i osoby, które były członkami Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (lub komunistycznych stowarzyszeń młodzieżowych i studenckich), a po transformacji ustrojowej zasilały szeregi partii lewicowych. Osoby te w momencie zmiany ustroju najczęściej były na tyle doświadczone w działalności społeczno-politycznej, że mogły z powodzeniem startować od razu w wyborach do Sejmu (w przypadku byłych działaczy PZPR często po prostu na kolejną kadencję) albo też, ze względu na moment swojego „wejścia” do polityki, nie miały one wcześniej okazji rozpocząć kariery w samorządzie terytorialnym, który po 1950 zastąpiony był radami narodowymi i *de facto* nie istniał.

Trzecim modelem kariery politycznej wśród parlamentarzystów w Polsce jest model „eksperski”. W tym modelu osoby niezwiązane zawodowo wcześniej z polityką podejmują decyzję o rozpoczęciu działalności partyjnej w celu wprowadzenia zmian w obszarze, z którego się wywodzą (na przykład w kulturze lub ekonomii), bądź stanowiąc wsparcie dla partii — często w trakcie kampanii wyborczych. Ten ostatni aspekt dotyczy zarówno osób zajmujących się marketingiem i *public relations*, które wspierały partie niejako „technicznie”, jak i osób, które promowały poszczególne punkty programowe, wzmacniając wiarygodność i podnosząc prestiż partii. Szczególnie ciekawym przypadkiem takiej ścieżki kariery są eksperci od komunikacji, nierzadko wcześniej pracujący w mediach, którzy przeszli z funkcji rzecznika prasowego danej partii na *stricte* polityczne stanowiska bądź nawet startowali w wyborach samorządowych w 2018 roku. W tym modelu mieszczą się także osoby pracujące wcześniej w organizacjach pozarządowych, stowarzyszeniach, fundacjach realizujących konkretne cele. Osoby te, jak wskazano wyżej, pojawiają się w polityce ze względu na chęć realizacji zadań, którymi zajmowały się już wcześniej, a uczestnictwo w polityce pozwala im na szersze zajęcie się problemem.

W tym miejscu warto podkreślić, że modele te odnoszą się jedynie do polityków, którzy postanowili rozwijać swoją karierę w kierunku polityki na szczeblu centralnym. W skali kraju większość osób zaangażowanych w działalność partyjną pozostaje jednak na poziomie lokalnym — zbliżając się do modelu karier alternatywnych Stolza. Ciekawy jest także przykład wyborów samorządowych w 2018 roku, które stały się na tyle ważne dla polskich partii politycznych, iż pojawiły się przypadki modelu jednokierunkowego „góra–dół”, gdy parlamentarzyści kandydowali na prezydentów dużych miast. Zachowanie to niełatwo jest zakwalifikować jednoznacznie jako wolę kandydata, który chciałby pracować dla lokalnej społeczności, lub wolę partii, której aspiracją jest uzyskanie kontroli nad samorządem, jednak takie zjawisko jest widoczne. Interesujący jest również fakt, że wielu polityków prowadziło w przeszłości działalność wydawniczą bądź redaktorską. Publikowanie tekstów w gazetach czy pisanie bloga i redagowanie własnych

publikacji (szczególnie jeszcze przed 1989 rokiem) było ważną częścią społeczno-politycznej działalności polskich polityków i zauważalnym fragmentem wielu biografii.

Jednym z najistotniejszych czynników warunkujących to, w który model wpisze się dany polityk, wydaje się być wiek. Chociaż jest to oczywiste w kontekście modelu „popeerelowskiego”, wśród badanych ścieżek karier rysuje się także tendencja, w której model „ekspercki” jest częściej zauważany wśród młodszych parlamentarzystów i ugrupowań o krótszym stażu w Sejmie (Nowoczesna, Partia Razem). Wśród pięciu polityków Partii Razem, z którymi przeprowadzone były wywiady, dwie osoby posiadały stopień doktora, dwie były w trakcie doktoratu, a jedna osoba pracowała w sektorze pozarządowym. Wśród młodszych polityków, nie tylko parlamentarzystów, widoczna jest również częstsza w stosunku do kolegów z dłuższym stażem przynależność do młodzieżówek i stowarzyszeń współpracujących z partiami, a także działalność w organizacjach pozarządowych poprzedzająca wstąpienie do partii. Młodzi politycy Prawa i Sprawiedliwości podczas badania fokusowego wskazywali na przykład na wspólną dla kilkorga z nich drogę do polityki zaczynającą się w harcerstwie i przez młodzieżówkę prowadzącą do członkostwa w partii. Uwzględniając wszystkie wspomniane czynniki, można stwierdzić, iż parlamentarzyści coraz częściej reprezentują „ekspercki” model kariery politycznej i że koreluje to z ich wiekiem oraz stażem ugrupowania politycznego w Sejmie. Wydaje się, że w najbliższej przyszłości w polskim parlamencie model „popeerelowski” może zostać zastąpiony modelem „eksperckim”, który ma szansę stanąć na równi z modelem samorządowym i nie będzie to jedynie wynik starzenia się osób związanych z poprzednim ustrojem. Zmiany te będą prawdopodobnie obserwowalne także na szczeblu lokalnym, aczkolwiek raczej z przewagą osób działających wcześniej w stowarzyszeniach i fundacjach oraz młodzieżówkach partyjnych niż posiadających wieloletnie doświadczenie na poziomie eksperckim z innych sfer niż polityka.

Podsumowanie

Choć zaprezentowane modele i płynące z analiz wnioski powstały na bazie jedynie kilkunastu wywiadów i nie można ich uogólniać dla wszystkich polskich polityków, to z całą pewnością pokazały one zmiany zachodzące w polskiej polityce, które do pewnego stopnia są zmianami pokoleniowymi, związanymi z odchodzeniem na emerytury polityków zaczynających kariery przed 1989 rokiem.

W powyższym tekście zaprezentowano popularne na gruncie nauki polskiej i zagranicznej typologie ścieżek karier politycznych. Warto w tym miejscu odnieść się do postawionego w tytule tekstu pytania: czy mamy do czynienia z nowym modelem kariery politycznej? Biorąc pod uwagę motywacje respondentów do partycypacji w polityce, ich cele i poprzednie doświadczenie, wydaje się, że tak — kategoria ekspertów cechuje się w tym wypadku traktowaniem polityki jako pola możliwości realizacji zadań, na rzecz których dana osoba pracowała wcześniej. Ekspert uczestniczy w polityce, chcąc dokonywać zmian w tej dziedzinie, w której dotychczas się realizował. W odróżnieniu od

typologii zaprezentowanej przez Jacka Raciborskiego eksperci są nie tylko specjalistami, którzy skutecznie zarządzają pewną działką administracji państwowej, ale są także inicjatorami zmian, posiadają właściwą sobie charyzmę, potrafią komunikować się ze społeczeństwem. Ekspertami mogą być zatem zarówno artyści, celebryci, ale także naukowcy, biznesmeni, dziennikarze oraz reprezentanci innych dziedzin.

Wzrost grupy ekspertów nie powoduje, że klasyczne działania mobilizujące stosowane przez partie polityczne od lat, jak tworzenie młodzieżówek, nie powinny być doceniane, co dobrze obrazuje przypadek PiS, które skutecznie przyciąga uczniów i studentów. Warto również zaznaczyć, że nie bez znaczenia są tu także profil i historia partii, co doskonale widać na przykładzie PSL, którego członkowie praktycznie w każdej z analizowanych kategorii wyróżniali się odpowiedziami, wskazując na mocny związek partii ze środowiskiem lokalnym i swego rodzaju „rodzinny” charakter działalności.

Bibliografia

- Botella J. et al., *A new political elite in Western Europe? The political careers of regional prime ministers in newly decentralised countries*, „French Politics” 2010, nr 8.
- Borchert J., Stolz K., *Introduction: Political careers in multi-level systems*, „Regional & Federal Studies” 2011, nr 21.
- CBOS, *Monolog, dialog czy kłótnia — Polaków rozmowy o polityce. Komunikat z badań nr 153/2017*, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2017/K_153_17.PDF (dostęp: 2.02.2019).
- CBOS, *O nieufności i zaufaniu. Komunikat z badań nr 35/2018*, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_035_18.PDF (dostęp: 17.10.2018).
- Canon D., *Actors, Athletes, and Astronauts: Political Amateurs in the United States Congress*, University of Chicago Press, Chicago 1990.
- Dojwa K., Placety J., *Samorząd wojewódzki jako kreator elity politycznej. Radni sejmików wojewódzkich w wyborach parlamentarnych w 2005 roku*, „Samorząd Terytorialny” 2016, nr 3.
- Gendźwiłł A., Żółtak T., Rutkowski J., *Niekonkurencyjne wybory, brakujący kandydaci... Dlaczego niektóre komitety wyborcze nie wystawiają kandydatów na burmistrzów?*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2015, nr 4.
- Główny Urząd Statystyczny, *Partie polityczne w 2016*, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5490/7/3/1/partie_polityczne_w_2016.docx (dostęp: 29.01.2019).
- Grabowska M., Szawiel T., *Budowanie demokracji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Jaśkowiak P., *NGO do polityki? Nie wchodźmy w bijatykę polityczną*, <https://publicystyka.ngo.pl/ngo-do-polityki-nie-wchodzmy-w-bijatyke-polityczna> (dostęp: 20.11.2018).
- Kubisz-Muła Ł., *Młodzieżowe struktury partii politycznych — profil społeczny, motywacje i świadomość członków*, [w:] A. Pacześniak, M. Winclawska, *Partie polityczne w Polsce i Europie. Struktury, funkcje, strategie w zmieniającym się otoczeniu*, Toruń 2013.
- Majcherkiewicz T., *Kariery polityków regionalnych i nowe ścieżki karier w ujęciu teorii rządzenia wielopoziomowego*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2017, nr 2.
- Meserve S., Pemstein D., Bernhard W., *Political ambition and legislative behavior in the European Parliament*, „The Journal of Politics” 2009, nr 71.
- Nyckowiak J., *Perspektywa neoinstytucjonalna w analizach przebiegu karier politycznych*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica” 2013, nr 46.
- Raciborski J., *Drogi do elity rządowej*, [w:] *Elity rządowe III RP 1997–2004. Portret socjologiczny*, red. J. Raciborski, Wydawnictwo Trio, Warszawa 2006.
- Ruchelman L., *Political Career. Recruitment Through the Legislature*, Fairleigh Dickinson University Press 1970.

- Skarżyńska K., *Człowiek a polityka. Zarys psychologii politycznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
- Stolz K., *Moving up, moving down: Political careers across territorial levels*, „European Journal of Political Research” 2003, nr 42.
- Scarrow S., *Political career paths and the European Parliament*, „Legislative Studies Quarterly” 1997, nr 22.
- Wesołowski W., Pańków I., *Świat elity politycznej*, IFiS PAN, Warszawa 1995.

Career paths of Polish politicians — toward a new model?

Keywords: politicians, political parties, career paths, Polish politicians

Summary

The article presents the career paths of Polish politicians with a particular focus on parliamentarians, using data obtained from empirical research conducted as part of a research project devoted to Polish political parties and by referring to available research and models proposed by Polish and foreign researchers. The text not only tries to explain the motivations for starting activity in political parties (both individual and socio-political), the reasons for choosing a particular grouping, or provide factors influencing the decision to run in the election, but also proposes three contemporary models of Polish politicians' career paths, forecasting possible changes in the future.

Errata

Artykuł „Ścieżki karier polskich polityków — w kierunku nowego modelu?” autorstwa Julii Trzcńskiej i Krystiana Witta został uzupełniony o dane dotyczące finansowania projektu badawczego, w ramach którego powstał tekst. Zmianie uległo wyłącznie brzmienie przypisu 4 (s. 106).

Było	Jest
Projekt badawczy finansowany ze środków (instytucja, numer projektu — do wiadomości redakcji).	Projekt badawczy nr 2015/18/E/HS6/00763 finansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki.

